

 BUTLLETÍ DEL
CENTRE EXCURSIONISTA
DE CATALUNYA

ANY VIII

OCTUBRE

N.º 45

UN DESCOBRIMENT ESPELEOLÒGICH (1)

(TEORIA DE LA FONT D'ARMENA)

Senyors:

El descobriment espeleològich de que avuy vinch a parlarvos no és d'aquells que recreen la fantasia solament: molt al contrari, és un resultat positiu y beneficiós y una demostració de lo molt que pot fer la nova ciencia espeleològica a Catalunya, qual subsol pot dirse que encara és verge.

Abans d'entrar de ple en l'estudi de les causes y fenòmens que motivaren el descobriment, fem historia. Als 27 de Juny de 1897 me trobava a Vallirana després d'haver passat quatre dies recorrent els voltants de Begues y Olesa de Bonesvalls ab lo fi de sondejar tots los avenchs y estudiar la manera d'explorarlos. D'aquest modo, deya jo, tindriem molt camí adelantat per quan lo CENTRE EXCURSIONISTA possehís lo material necessari pera fer semblants exploracions.

Després d'haver trobat unes profunditats tant esgarri-foses com les dels avenchs de la Ferla (106 m.) y del Bruch (95 m.), tinch de confessar que no'm creya trobar a Valli-

(1) Conferencia donada'l dia 30 de Desembre de 1897.

rana cap dato interessant. Ab tot, la promesa feta a un amich meu fou causa de que m'hi aturés. Y, com és de suposar, lo primer que vaig fer fou preguntar si sabien alguna cosa referent a l'assumpto que m'havia portat allí, y tothom me parlà de la *Font d'Armena*, dientme'ls uns que quan plovia molt per dalt al *Pla d'Ardenya*, al cap de poques hores la font revenia ab aigua bruta, branquillons, cagallons de bè y peixos; y altres que si la pluja era molt abundant, la font sobreixia per una esquerdada situada dos metres més amunt, sortint aleshores un verdader riu d'aigua.

No cal dir si aquestes notícies cridaren la meua atenció: lo cert és que a les poques hores ja'm trobava a la *Font d'Armena* ab mon amich Carreras, disposat a ficar-me per l'esquerda o sobreixidor y a seguir-la fins allà on fos possible, puix havia acabat d'excitar la meua curiositat lo que'm contà un home del poble, de que quan ell era petit s'hi havia ficat, trobant al poch rato un gran dipòsit d'aigua. Ab tot y els poch centímetres que tinch de gruixaria, me fou impossible passarhi, y vaig tenir d'acontentarme prenent notes y observant l'exterior. La font sortia al peu mateix de la riera, d'entre les capes del *trias superior* o *Keupper*; 2 metres més amunt, y a uns 4 o 5 de distancia al SO., se trobava'l sobreixidor, petita esquerdada horitzontal de 0'75 m. d'amplada per 0'25 d'altura, y de 2 m. de llargada segons lo que desde fòra podia deduirse. Aquesta esquerdada havia sigut evidentment produïda per la força de l'aigua entre dugues capes de calça separades per un sediment més flonjo, donchs no's veyia que's continués per cap costat, com hauria succehit si hagués sigut deguda a algun moviment o cataclisme geològich. Ademés, s'hi veyia clarament assenyalat el treball d'erosió de l'aigua. Com que m'havien dit que en altre temps per aquell forat hi tiraven cordes durant la nit y al sentdemà les retiraven ab grosses anguiles y peixos, vaig tirarhi unes quantes pedres sense que les sentís caure a l'aigua. No obstant y açò, donats los datos anteriors, no podia duptarse: 1.er que per allí passava l'aigua que sortia a la font, y 2.^{on} que en altre

temps, per aquella esquerdà que avuy sols serveix de sobreixidor, rajava una gran dèu d'aigua; y açò darrer ho indicava no sols l'erosió que havia sofert aquella duríssima calça on s'obria l'esquerdà, sinó un mur artificial que, formant semi-cercle, la rodejava pera d'aquesta manera envassar l'aigua, que després s'escorria per 7 o 8 canals situats al mateix nivell de l'esquerdà. ¿La font actual és la mateixa que abans brollava per dita esquerdà? En cas afirmatiu, ¿com és que avuy s'ha abaixat el seu nivell? ¿Quan sortia pel primer forat donava més gran producte del que dona actualment? Y si açò és cert, com indiquen els signes exteriors, a qué's deu la perdua de caudal? Podria tornar a aprofitar-se? Aquestes y semblants preguntes que vaig ferme aleshores sense poder obtindre resposta certa, ja les resoldrem més endavant al parlar dels treballs verificats en dita font.

En l'impossibilitat de buscar l'origen d'aquesta pel seu forat de sortida, vaig pensar que potser podriem conseguir el mateix objecte baixant a alguns dels avenchs del Pla d'Ardenya, on, segons la veu pública, s'engolia l'aigua que anava a sortir a la font d'Armena, y prenent per guia a un home qui havia sigut pastor molts anys y sabia pam per pam el terreno, vaig dirigirmhi aquella mateixa tarde. El Pla d'Ardenya, com la seva etimologia ja indica, és una messeta o planura situada dalt de les montanyes a 470 metres sobre'l nivell del mar, o sia 350 m. més amunt de la font. La naturalesa geològica del terreno està formada pel *cretaci hauteriviense*, completament dislocat per les forces internes y gastat per les externes. Té una extensió, aixís a vol d'aucell, de 2 km. de llargada per un d'amplada, y forma lo que'n podriem dir cul-d'olla, o vall suauement ondejada cap al fons, de manera que tota l'aigua de pluja que hi cau s'escola pels avenchs y escletxes, convertint-lo en un garbell gegantí. Entre'ls principals que vaig visitar mereixen citarse l'*avench de les bombes*, el qual està completament obstruït fins a flor de terra; però quan plou s'hi aboca un veritable torrent que's cola entre les pedres sobreposades. La gent diu que aquesta aigua va a

la Font d'Armena, y té molta rahó: l'*avench del Maset* té sols 3 m. de fondaria per o'50 m. d'amplada. Vaig baixar-hi, trobant en son interior una cova de 4 m. qual llit estava format per branques y terra de la que arrastra l'aigua que també s'hi cola; l'*avench de les Alçines* és una esquerdada de 2'50 m. fondaria, d'on s'hi cola també molta aigua: el seu fons forma una cova de 2 m. plena d'estalagmites; l'*avench de la Vinya del Tita*: aquest tenia la boca tapada per una grossa pedra; no obstant, vaig sondejarlo per un petit forat, trobant una profunditat de 17 m.: és el més fondo de tot el *Pla d'Ardenya*. Ab tot y no haver trobat cap *avench* a proposit pera buscar els llachs o esquerdes soterranis que alimentaven la *Font d'Armena*, no vaig duptar ni un moment que aquesta tenia son origen en l'esmentat Pla, y aixís ho fiu constar en un article publicat en el BUTLLETÍ DEL CENTRE EXCURSIONISTA corresponent al mes d'Agost y en *La Renaixensa* del 7 del mateix mes.

En l'impossibilitat de desembrossar els *avenchs* o engrandir el sobreixidor de la font, per falta de medis, vaig anar-men a fer altres excursions, quan veus-aquí que a mitjans d'Agost, al retornar del Montseny la meua familia, m'explicà que feya uns quants dies que un senyor preguntava per mi ab insistencia pera parlarme d'unes aigües de Vallirana. Açò'm va sorprendre, com és de suposar. Jo que agafo la targeta que havia deixat y llegeixo: «Manuel Creuhet. Notario. Portaferrissa, 9». Impacient pera saber lo que voldria, me'n vaig a casa seva, y el bon senyor, després dels compliments de costum, al dir-li que jo era en Font y Sagué, se treu *La Renaixensa* del 7 d'Agost en que hi havia'l meu article y comença a parlarme de si fóra possible augmentar el caudal de la font, puix ell tenia un saltant que si ara no valia gran cosa podria valer moltíssim. Ensenyat per la lectura de les obres de M. Martel de que no's pot assegurar *a priori* el règimen y producte de les corrents soterranies, li vaig dir que allí hi havia molta aigua, molta més de la que sortia per la font, però que no podia assegurar si seria possible recullirla. ¿Sabia jo per ventura si la sortida de la Font d'Armena era la ma-

teixa sortida del sífó que l'alimentava? Y davant d'aquest dupte, podia aconsellarlos hi que reventessin la font? Ferho aixís hauria demostrat un desconeixement absolut de l'hidrologia soterrania. Per lo tant, convinguerem en fer una visita y inspecció *in situ* pera decidir lo que s'hauria de fer.

Y veus-aquí que'm trobo altra vegada en la Font d'Armena y davant la misteriosa escletxa. Ab l'ajuda d'una espelma lligada al cap d'una llarga canya examino l'interior d'aquesta, podent veure que als 2 metres l'esquerda s'aixamplava formant una petita cova y que en direcció a l'E. hi havia una esquerda vertical. ¿Seria aquesta practicable a l'home? ¿S'escapava per allí l'aigua que abans augmentava'l caudal de la Font? Pera resoldre aquestes dificultats vaig aconsellar que's tirés una barrinada pera engrandir un xich l'esquerda y aixís poder passar. Y al sentdemà, a les deu del matí, ressonava l'esclat de la dinamita anunciant a la gent de Vallirana'l començament de les obres. Jo ja estava preparat, ab el trajo de minaire y els instruments necessaris. Traguerem la runa de l'esquerda, y entre'ls duptes dels uns, en si hi passaré o no hi passaré, y els prechs del Sr. Rovira, propietari de la font, qui m'aconsellava que hi fes tirar una altra barrinada, fico'l cap dintre l'esquerda, veig que hi passa, y dient allà on passa'l cap passa'l cos, m'esmunyo endintre, comprimint el cos entre les roques allisades per l'aigua, y ab 5 segons y altres tants moviments de serp me trobo en la petita cova que ja havia vist desde fòra. Encara no havia encès el llum, que desde fòra ja tothom me preguntava si hi havia un llach, si l'aigua s'escapava, etc., etc.

En pochs minuts vaig ferme càrrech del lloch on me trobava. Era aquest un aixamplament d'uns 2 metres de llargada per un d'amplada y de profunditat incalculable per la senzilla rahó de que estava quasi tot ell ple de pedres llençades pels curiosos desde fòra. Les parets d'aquella petita cova, y especialment el sostre, presentaven senyals evidents d'haver sofert una pressió hidrostàtica considerable durant llarch espay de temps. L'esquerda que hi

havia en direcció a l'E. era impracticable y estava plena d'aigua. Vaig sondejarla, trobant un tou d'aigua de 3 metres, lo qual m'indicava que hi havia aigua a un nivell inferior al de la boca de sortida de la font. A fi d'observar la corrent de l'aigua y la seva relació ab aquella, vaig tirarhi una mica de *fluorescina*, que, embrutant l'aigua, me permeté assegurar que no tota aquesta sortia per la font, sinó que's perdia per altres escletxes, y acabà de confirmarmho la poca quantitat d'aigua tenyida que sortí per la Font d'Armena.

Vist açò, era induptable que's perdia una quantitat incalculable d'aigua, la qual s'havia buscat sortida per escletxes més fondes seguint la llei general de que *les aigües soterrànies s'enfonsen de mica en mica*.

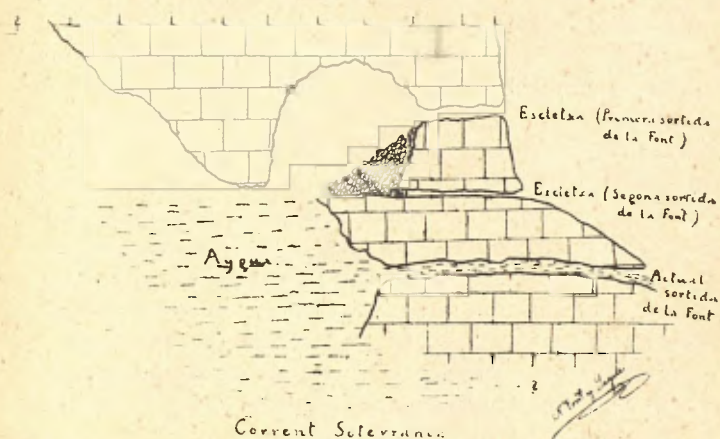
En efecte, allí's veyia clarament, una vegada més, la força irresistible ab que la pressió hidrostàtica y l'erosió combinades enfonsaven les aigües corrents dels terrenos dislocats envers l'interior de la terra. Al mateix temps que aquestes aigües poleixen y enfonsen el seu llit de pedra, la contracció de l'escorça de la terra, deguda al refredament progressiu, augmenta sens dupte el nombre y extensió de les esquerdes internes. D'aquesta manera'l riu soterrani s'obra pas de mica en mica. ¿No és aquest per ventura'l motiu de la supressió de tantes fonts? Es veritat que la progressió del fenòmen és pausada, però això no vol dir que no arribi dia en que la font desapareixi, y aquest perill deu posarnos en guardia pera evitar en lo que sia possible la seva disminució constant.

Y aquest perill, cert, si no imminent, en tots els terrenos dislocats, el corria també la Font d'Armena. Ja he dit que'ls senyals interiors y exteriors indicaven que abans hi havia una dèu molt més considerable, la qual sortia per l'esquerra o sobreixidor. A causa de les lleys que acabo de citar s'abaixà'l nivell de l'aigua, sortint 2 metres més fonda; però com que les lleys seguien essent les mateixes, l'aigua continuà furgant per sota terra, y tinch la seguretat completa de que hauria desaparegut del tot en època no molt llunyana si no s'haguessin fet els treballs de que parlaré

prompte. Ab un senzill perfil se comprendrà mellor lo que acabo de dir.

Donats aquests antecedents, calia desembrossar l'interior de la font pera que aixís, tenint més ampla sortida, disminuís la pressió hidrostàtica y ab ella'l perill de perdua de producte; però'ls treballs no havien de limitarse a això, sinó a recullir l'incalculable quantitat d'aigua que's perdia per les escletxes laterals, y especialment la que passava sota el nivell de la font.

Desde aquell dia, 17 d'Agost de 1897, continuaren les

obres sense interrupció, anantment jo a passar una temporada a Sant Sadurn de Noya, quan als pochs dies rebo carta del Sr. Creuhet participantme que tant prompte hagueren tret les pedres que quasi omplenaven la primera cavitat, els sortí un doll d'aigua d'unes 150 plomes per una escletxa que hi havia sota'l sobreixidor, sense que s'hagués alterat en lo més mínim l'antich producte de la Font d'Armena. No cal dir quant m'alegrà aquest magnífich resultat obtingut ab tant poca cosa com eren mitja dotzena de barrinades y l'extracció de dues carretades de pedres tirades dins l'aixamplament pels curiosos. La cosa començava bé y prometia molt.

A prechs del Sr. Creuhet vaig tornar a Vallirana pera examinar les obres fetes y les que calia fer pera obtindre'l resultat definitiu. No s'havia fet més que engrandir el sobreixidor y desembrossar la cova y ja sortia, com he dit, un doll d'aigua d'un centenar de plomes per una petita esquerda situada sota mateix del sobreixidor, ab la particularitat de que si s'obstruïa aquesta aigua pujava'l seu nivell uns dos pams, quedant després envassada y sense que augmentés el caudal constant de la font, ab tot y estar en nivell inferior, lo qual semblava indicar que a aital altura trobava un punt de sortida, o bé que coincidia ab el nivell del dipòsit interior.

En les obres per l'estil de les que's feyen allí s'ha d'anar ab molt compte en no tocar aquestes meravelles d'hidraulica anomenades *sifons*, puix de lo contrari pot ferse malbé la font fins al punt de desapareixer del tot y ab ella la riquesa d'una comarca. Y ab aquest perill va ser ab lo que'm vaig fixar més abans d'indicar la manera de seguir foradant, puix si per desgracia s'hagués romput el sífó que a mon parer regularisa la Font d'Armena, hauria caigut sobre mi una responsabilitat moral immensa y un desprestigi capaç d'aixafar per sempre a qui, com jo, començava ple d'ilusions y esperances un estudi completament nou en la nostra patria. Però no hi havia cuidado: l'escletxa de que vos he parlat, que's dirigia a l'E., deixava espay més que suficient pera treurem de duptes, y per lo tant vaig aconsellar que lo que calia era rebaixar el nivell de sortida tant com fos possible, y després continuar la mina seguint sempre la direcció d'aquella esquerda natural.

Per rahons que no és del cas exposar aquí, les obres estiguéren paralisades aprop d'un mes, y durant aquest temps vaig fer una altra visita a Vallirana ab el fi de tornar a examinar el Pla d'Ardenya y els seus avenchs, puix ja havia perdut la confiança de trobar els dipòsits d'aigua que alimenten la Font d'Armena per baix, això és, per les galeries obertes per l'aigua. El dia 26 de Setembre anàrem ab l'enginyer Sr. Gispert a visitar l'*avench de les Portes*

(n.º 148 de mon *Catàlech Espeleològich*), del qual m'havia dit algú que s'hi sentia remor d'aigua. Aquest avench, d'uns 10 metres de diàmetre y de 7 a 10 de profunditat, segons els costats, és de formació completament històrica y una demostració evident de les causes que originen els enfonzaments naturals. Vaig baixarhi per un petit corriol y arrapant-me per les roques y mates. El seu fons està completament obstruït per grans rocasses despreses, entre les quals creixen alguns arbres y eures que impedeixen el pas y li donen l'aspecte d'un bosch verge. Vaig seguir tots els seus recons y forats sense trobar pas en lloch y sense sentir la tant desitjada remor d'aigua: sols en els forats més fondos se notava un aïret fresch y humit. Els grans fragments d'estalagmites que hi havia entre les roques y les que mig trencades penjaven encara de les parets m'indicaren clarament que aquell avench havia sigut produït per l'enfonzament de la cúpula d'una gran cova. ¿A què fou degut semblant fenòmen?

Diferentes són les teories dels geòlechs pera explicar la formació d'aquests enfonzaments naturals o avenchs, però l'estudi d'un sens fi d'ells ha permès a M. Martel assegurar que *no hi ha cap lley general que intervinga en la seva formació*, sinó que varien segons les circumstàncies locals.

El nostre cas particular, o sia la formació de l'avench de les Portes, s'explica naturalment per la teoria més admesa de que'ls enfonzaments són deguts a l'acció de les aigües soterrànies ab la consegüent pressió hidrostàtica, erosió (mecànica) y corrosió (química). L'Abbé Paramelle (1) dóna la fórmula més breu de semblant teoria dient que «totes les corrents d'aigua soterrania roseguen y mengen llurs conductes, y cada vegada que falten els fonaments de llurs voltes, aquestes s'enfonzen, arrastrant les roques del seu dessobre, y d'aquesta manera's produeix a la superfície de la terra un enfonzament que no és altra cosa que un avench». L'insigne geòlech Lapparent (2) diu res-

(1) *Art de decouvrir les sources.*

(2) *Géologie.*

pecte a això: «Les corrents soterrànies no's limiten a engrandir les escletxes o cavernes que recorren. De tant en tant aquestes cavitats s'enfonzen, seguint les ratlles de ruptura preexistents, fins que arriba un moment en que sa capacitat és massa gran pel pes que soporta, y d'aquesta manera's formen a la superfície de la terra'ls avenchs».

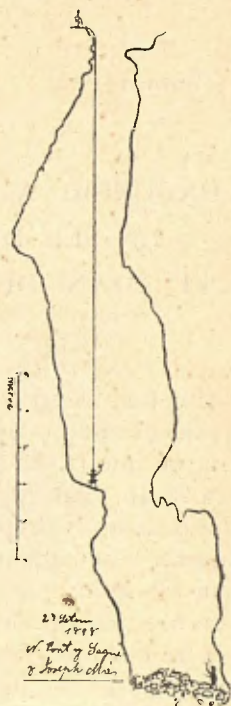
Més endavant ja parlaré de la relació que pot tenir aquest enfonzament natural, avench de les Portes, ab la corrent soterrania que alimenta la Font d'Armena.

Després pujàrem al Pla d'Ardenya y el seguïrem de cap a cap, refermantnos més en l'opinió de que tota l'aigua que s'hi cola, impossible de calcular, va a fer cap a la Font d'Armena. El nostre objecte era examinar la boca pe l'*avench de la Vinya del Tita*, obstruïda per unes quantes pedres, y veure si seria fàcil treureles pera poder baixarli, y havent vist que sí, ens en entornàrem a Vallirana.

Al sentdemà, de bon matí, vaig marxar altra vegada cap al Pla d'Ardenya junt ab mon amich Carreras, en Joseph Mas, jove propietari y entusiasta per l'espeleologia, en Jaume Batlle y quatre treballadors, tots ells germans, als qui per motiu diuen *els burros*, però que ab la seva llesresa y sabiduria, diguemho aixís, desmenteixen de sobres aquell nom. Portavem un matxo carregat ab les cordes, eïnes y provisions, a tot lo qual vaig afegirhi'l pes de la meva persona pera seguir el consell de M. Martel de que convé entrar ben descansat en un avench o cova, donchs un no sap lo que trobarà dintre ni les forces que haurà de menester.

La baixada a un avench requereix un sens fi de preparatius que s'emporten molt de temps. Mentres els uns desobstruïen la boca, els altres començavem a estirar les cordes y a estendre vora la boca tot lo necessari; després esmorzàrem, y serien les nou del matí quan ja estava tot apunt pera fer l'exploració. Vaig lligar un bastó resistent a l'extrem de la corda que m'havia de sostenir dins l'abim, m'hi assech cama ací cama allà, faig lligarme ab una petita, corda a modo de banda ab el fi d'estar més subjecte

ab la corda principal y evitar una caiguda de conseqüències terribles en cas de descuit, desmay o qualsevol altre accident, y dono ordre als quatre homes que comencin a afluir la corda y jo m'endinzo per l'estreta boca de l'avench, escorrentme per l'altra corda que havíem posat per passamà ab el fi d'aliviar el treball dels homes y anar més segur. En Mas, posat a la boca de l'avench, transmetia les ordres que jo donava a cada moment perquè paressin, perquè tenia de treure'ls rochs que tirats desde dalt s'havien quedat pels relleixos de les parets, puix la corda podia ferlos caure sobre meu. Als 10 metres aproximadament vaig pararme sobre un ample relleix que formava la roca, y deslligantme vaig encendre'l llum, donchs l'escassa claror que entrava per la boca no'm permetia distingir la paret oposada ni'l fons de l'avench. Al resplendor del magnesium vaig tenir la desilusió de veure que aquell estava completament obstruït per les pedres tirades desde dalt, sense haverhi cap galeria ni'l més petit forat; les parets estaven revestides d'una groixuda capa d'estalagtitas que impedia precisar la formació d'aquell avench; ab tot, el crech originat per una dislocació o esquerda del terreny *cretaci hauteriviense*, aprofitada y engrandida després per l'aigua. Vaig arribar al fons a fi de que mon amich Mas pogués satisfer el desig que tenia de baixar per primera vegada a un avench.

Com que no teníem intenció de desobstruir el fons, per ésser feina poch menos que impossible y exposada a no donar grans resultats, en Mas se féu pujar pels homes, y

ja a dalt tornaren a baixar la corda, en qual extrem vaig lligarhi la maleta on duya lo més necessari en semblants exploracions; però ho vaig fer tant malament que encara no era a mig camí topà ab una roca y's deslligà, cayent mig esberlada al fons de l'avench. Cito aquest detall com a una prova més de que totes les precaucions són necessaries en les exploracions espeleològiques.

N. FONT Y SAGUÉ

(*Seguirà*)

EXCURSIÓ A BAGÀ, LA Cerdanya LA SEU D'URGELL, ANDORRA SANT JOAN DE L'HERM Y CASTELLBÒ

(Continuació)

Al voltant de tres o quatre taules acostades hi han los musichs de la cobla que ha pujat de Berga. Al cap de taula hi ha un jove de 25 anys, farrenyo, vestit de vellut y ab gorra al cap, y tant seriós que ni parpelleja: sembla que'l retratin. Los musichs preparen els instruments, se fa silenci, y després d'uns quants compassos d'introducció rompen ab un vals obligat de clarinet. Lo qui'l toca és un minyó de poca alçada, jovenet: aplica'ls llavis ab molt compte sobre la boquilla, tanca'ls ulls com si's reconcentrés, y llença a l'aire una pluja de notes picades que semblen arabescos. Lo del cornetí apreta'ls llavis ab força, marca'l compàs descrivint curves ab lo cap y ens mira de cua d'ull ab cert aire de satisfacció. Alguns toquen com distrets; un segon violí apoya amorosament el cap sobre la caixa, baixa els parpres, y si no fos pel moviment de l'arquet creurieu que s'ha adormit. Quan acaben, gran terratrèmol, soroll de culleretes, crits de «un altre!» «un altre!» Nosaltres ja'n tenim prou y eixim. Anem a visitar l'iglesia, que és del sigle XIII. Entrant a mà dreta hi ha un antich sepulcre

estudiat per en Joaquim Gispert. També hi ha una pica d'aigua beneyta de gust ogival. L'altar major és barroch y l'interior del temple està arreglat ab motllures de gust compost. D'aquí entrem a la casa rectoral, que és davant per davant. Pugem per una escala fosca, y per un corredor entrem a una sala gran, emblanquinada, molt senzilla: a un costat hi ha un armari, entre dugues portes un escrip-

La Seu d'Urgell: Iglesia de Sant Domingo

tori, y al damunt un santerist de metall groch, y a l'altre costat una taula sense pintar; a les parets, algun quadro ab l'imatge d'algun sant. Hi trobem una familia forastera (marit y muller), tres capellans que han baixat de les parroquies vehines pera ajudar les funcions d'iglesia d'aquests dies, y el senyor regent d'aquesta parroquia; acaben de dinar. Tots nos reben molt coralment y ab franquesa senzilla. A un costat de la sala està assegut en

una cadira de braços un pobre capellà, vestit ab sotana molt neta, gros, de cara voltuosa y vermella, els parpres mig caiguts, els ulls humits y els llavis flaxids. Està tot decantat a un costat. Ell també'ns saluda ab aquella cara sense expressió, pobre home! y'ns mira, ens mira... A l'enrahonar torç la boca y quasi no articula: no sé lo que'ns diu. Pobre home! Es l'imatge d'una vida que's va escorrent poch a poch. Lo senyor regent nos ensenya una creu bisantina de plata daurada que té no gaire més d'un

La Seu d'Urgell: Iglesia de Sant Miquel

pam, de la que'l Pare Fita en té fet un detingut estudi. També'ns mostra un vestit pertanyent a l'imatge de la Mare de Déu que's venera a la parroquia: procedeix d'un devantal que una senyora de Bagà en feu present a la Verge, y sembla del segle XVII. Aixís mateix nos mostra algunes imatges antigues d'algun valor arqueològich. Tota la tarda la passem trayent fotografies, de les que algunes se'ns trencaren dies després pel camí tot seguint la montanya. Y aprofitem la poca claror que queda pera donar una ullada pel poble. En Jaumet, que és lo guia més jove,

ha aprofitat la tarde ballant. En havent sopat no triguem pas gaire a anar a retiro, puix a l'endemà hem de matinejar.

DE BAGÀ A BELLVERT

La matinada és fresca, lo cel està ennuvolat, a l'atruessar la plassa porxada del cap d'amunt de la vila se sent la remor apagada de trons molt llunyans. Sortim de la vila a bon pas, seguint Bastareny amunt. Tot té un to grisench, y allà lluny se dibuixen secament les siluetes de les montanyes. Lo cel és d'un to opalí uniforme; els matxos caminen seguidet; ningú diu res: sembla que tots estiguem esmortuits. Allà dalt, sobre un petit turó, hi veyem una capella solitaria, d'un gris terrós, del mateix gris de la terra; després passem prop d'un molí; d'un costat y altre del camí altes serres limiten l'horitzó; després passem per un grupo de cases y un molí, a la porta del qual una dòna atrafegada sospèn la feyna y ens mira; un goç migrat ens lladra desesperadament; poch després trenquem a mà dreta en direcció al nort y ens enfilem per una costa molt pedregosa coberta de mates de boix y alguns trocets conreuats; els matxos s'arrapen fortament a la roca, bufen a cada cop de coll y desprenen pel nas un tenuíssim vapor que tot seguit s'esvaheix. Aixeco'l cap y tot lo que veig davant nostre és lo mateix: una costa arida y pedregosa y molt alta; a la dreta, en una fondalada, hi veig una fageda que sembla posada allí pera distreure la tristesa del paisatge. De sobte unes pedres colossals tanquen lo camí y sols deixen una estreta escletxa pera passar. Baixem de cavall, passem fregant a la roca y, tombant a la dreta, pugem uns quants esglaons, seguim després per un petit replà, y pugem encara uns quants esglaons més y ens trobem dintre d'un ample pou, voltats de roques, unes damunt les altres, d'entre quals escletxes naixen herbes y mates que engalanen les parets de fistons de verdor. A un costat hi salta una cascada y de per tot arreu s'escorren regalims d'aigua transparent que corren alegroys, decantant

la corrent en curves gracioses a cada pedra que troben o se destrien en tenuissims fils de diamants. Ens aturem cor-presos contemplant aquest reconet encantat, d'una salvatgesa idilica, que sembla fet pera que *Cloe* hi vingui a portar ofrenes a les nimfes protectores del seu remat. Els guies s'asseuen a la vora del camí y encenen els cigarros. D'aquest lloch ne diuen *el Forat*, sens dubte perquè una de les pedres que formen el reclòs és foradada. Empaquetada la màquina, continuem pujant seguint les gerigonces del camí. A les vuit arribem a la *Font del Faig*. Els guies fermen el bestiar y nosaltres entrem a la casa a encarregar que'ns arreglin esmorzar. L'amo'ns conta que quan les coses anaven bé aquella casa estava molt ben assortida de tot y que aquell era un dels camins de més tranzit pera anar y venir de la Cerdanya. Una vegada hi tingué allotjats més de 40 traginers y molt bestiar durant tres dies, a causa de les neus que interceptaren el camí.

La capa de núvols s'ha anat aprimant y comença a sortir el sol. A les nou montem a cavall: encara falta mitja hora pera arribar a *Coll de Pandés*, que està a 1,766 metres sobre'l nivell del mar. El camí és poch fresat y està mig esborrat per les aigües dels darrers dies. Tot fent esses arribem al coll; aquí'l camí planeja y aviat baixa ràpidament, travessant les espesses boscuries que cobreixen bon troç de la *Vall de l'Inglà*. Trobem una rasa coberta d'herba aon fa pochs dies hi pasturava una eugaçada. Els matxos hi passen frisosos, y un d'ells allarga les orelles, aixeca nerviosament el cap, ensenya dugues rastelleres de dents com si rigués y arrenca un bram.

Els pins devallen a manades; alguns s'aturen a mig camí; altres, més ardits, corren montanya avall, cobrint les ondulacions de la sobtada vall; alguns xaragalls surten de sota la pinassa, travessen mansoys el camí y es llencen esbojarrats per la vessant. Seguim baixant y passem aprop d'una masia voltada de prats, d'algun camp de blat daurat y de feixes de patates. El camí segueix ràpit fins a una altra casa y arribem al pla. Al costat del camí s'hi descapdella la ribera d'Inglà, y a sa vorera, aprop de la casa, una

noya d'uns vint anys, fresca y assahonada, està ajupida rentant roba ab els braços arremangats dintre l'aigua. Al passar nosaltres aixeca'l cap y contesta al nostre saludo ab una rialla més fresca que sa cara de rosa y ensenya unes dentetes que sembla que estiguin a punt de mossegar una poma. Passem després per un curt congost, y per fi entrem a l'extensa plana de Cerdanya, atapahida de prats florits, riallera y fresca com la noya dels braços nusos, y satisfeta, com esposa enamorada, de recullir en son si'ls germens fecundants de les montanyes que l'entor-

nen. A dos quarts d'una arribem a Bellver, d'on no pensem mourens fins a l'endemà. Ens allotjem a Can Viayna, casa de molt bon servey.

Bellver està edificat sobre d'un turó molt espadat a la part que mira al Segre. La plaça té'l caràcter de quasi totes les de l'alta montanya. En havent dinat anem a passejar per les voreres del Segre, caminant entre prats voltats de paret seca. Algun remat de viram fuig esporugit al nostre pas. Una forta tronada'ns obliga ben prompte a soplujarnos al nostre allotjament, d'on no'n sortim fins a l'endemà.

DE BELLVER A LA SEU D'URGELL

Com és plahent caminar a la matinada per les gemades y verdes encontrades de la Cerdanya!

Sortint de Bellver pera anar a Martinet, anem trepitjant una catifa d'herbetes plena de rosada. Fileres de salzers, de xops, d'oms y d'altres arbres dibuixen els contorns dels prats, que estan al bo de la segona florida; les altes pollancredes, tremoloses de goig al sentirse amanyagades pels primers raigs del sol, s'estan abeurades a les vores dels torrents o del Segre, que remoreja al mig de la vall. Tot el camí és igual fins a Martinet, qual vila s'emmiralla en les aigües del riu. De tant en tant, algun prat segat; en algun indret hi pastura la remada que ja ha baixat de montanya. Després, quan s'ha atravesat el riu, el camí's va encongint ofegat per alts turons; la vegetació va essent pobre; a n'aquest congost el sol hi devalla ferm y el calor és sofocant. Anem caminant mig ensopits, laços; de tant en tant la vista ensopega ab algun poblet humit, cendrós, coronant un turonet tant cendrós com la vall.

Seguim marxant fins al *Pont de Bar*, poblet escalonat en les parets de cada costat de riu, y aon la naturalesa

sembla que torna a somriure; passem a l'altra vorera del Segre per un pont de fusta y anem fent via fins que trobem l'establiment d'aigües sulfuroses de *Sant Vicens*. Ja era hora! Hi entrem assedegats y desitjosos de rabejarnos ab agua fresca y de descansar a l'ombra, en aquesta om-

Seu d'Urgell: Fatxada de la Cathedral

bra que tant somniavem en l'últim troç de camí, com la deuen somniar els que atravessen el Sahara. La nostra arribada desperta la curiositat de la gent de l'Establiment. La comitiva segueix el següent ordre: en Joan Vivé va montat sobre un ase llarch de cames, d'aire molt macilent y entenimentat, però que no permet de cap manera que'ls altres li passin al davant; segueix en Jaume Vivé, en un

matxo de pèl molt poch llustrós; y, per últim, jo, que tanco la comitiva, a dalt d'un cavall, que s'avé ab tot menos en caminar depressa: ab això sí que no hi vol jochs. El tra-giner camina al costat. Tots portem barret de palla d'ales molt amples. La gent dels banys ens reb ab la mitja rialla:

Seu d'Urgell: Torre-campanar

tots creuen que aquella nit hi haurà joch de mans. Sentim una campanada y ens diuen que'l dinar està servit. A l'entrar al menjador y veure la taula coberta per unes esto-valles blanques com la neu, els plats arrencgerats, les copes netes y transparents, adornada ab alguns rams de flors bos-quetanes, sembla que se'ns aixeca l'esperit, que ja feya esto-na sentiem decaure.

A les quatre de la tarde sortim de la casa de banys, seguint bons troços de la carretera en construcció. El paisatge ja és més variat. Pels marges del camí s'hi veuen parres y moltes plantes de lúpul. Marxem endavant fins a trobar un petit estret. Passat aquest, de sobte s'aixampla la vall, y no podeu imaginarvos ab quina hermosura més

Seu d'Urgell: Interior de la Catedral

quieta y placèvola se us presenta a la vista la suau plana d'Urgell.

Al sud limiten l'horitzó les montanyes de Cadí ab el puig de la Canal Baridana, Coll de Creus y altres turons cada vegada més petits, fins anar a finir a l'extrem de la vall, cap a ponent. D'aquest costat un altre rengle de montanyes baixes, d'un blau amoratat, quasi transparent, que formen com una cortina de glaça, y als nostres peus l'ex-

tensa vall, verda, d'un verd suau y fi, clapejada de masses d'arbres, de camps de tons diferents y de blanques masies que estan aclofades com pera descansar; y entre mig el Segre anguilejant, aixamplantse o destriantse en diverses

Bosch d'abets a Sant Joan de l'Herm

corrents, reflecteix la llum del sol ponent y ens envia raigs argentats que formen estrany contrast ab el to apagat dels prats del fondo de la vall.

CRISTÒFOL FRAGINALS

(Acabarà)

CRONICA DEL CENTRE

SESSIÓ OFICIAL

El dia 14 del corrent mes d'Octubre va tenir lloch la sessió pera obrir els treballs corporatius del present curs y pera iniciar les excursions a fer.

VISITA

A LA TORRA DEL SENY DE LES HORES DE LA CATEDRAL DE BARCELONA.—Va esser una *ascensió* molt interessant y concorreguda la del campanar de la nostra hermosa Catedral, que tants barcelonins coneixen més poch de lo que deurien. Els assistents foren els companys Anglada, Balaguer, Balaguer (R.), Bulbena, Caballé, Capmany, Carsi, Castellanos, Castellanos (J.), Colomer (Ll.), Comas (J. M.), Comas (R. N.), Degollada, Duràn, Gibert, Golferrichs, Lafont, Llamusi, Maspons (A.), Maspons (P.), Massó Torrens, Mitjans, Nadal, Nogués, Oliveda, Pagès, Pereira, Pitchot, Prats, Prats, Puig y Font, Quera, Rocafort, Tobella, Torres, Vidal, Valls, Valls (C.), Valls Torroella, Vidal, Vinyeta, Ubach y quatre associats més que sentim no recordar.

El diumenge 23, a dos quarts d'onze del matí, se reuniren en el local del CENTRE y se dirigiren tot seguit a la Catedral pera pujar al campanar de les hores. S'examinà'l rellotge, tant ben tingut pel Sr. Juillard, y va pujar-se a dalt de tot pera contemplar el magnífich panorama de la ciutat y esperar sota la campana que marca les hores que toquessin les dotze.

CONFERENCIES Y LECTURES

El divendres dia 14 va llegir-se un detallat treball de D. Joan B. Sansano, delegat a la Roca del Vallès: *Excursió particular a la part occidental de Sèllechs*.

El dia 21 se va donar lectura d'una molt clara y circumstanciada excursió barcelonina, això és: *Desde'l carrer de l'Avellana a la torra del Seny de les hores de la Catedral*. Aquest notable treball, del que n'és autor D. Ramón N. Comas, veurà la llum en el BUTLLETÍ y va esser com una preparació de l'ascensió al campanar de la Catedral que va fer el CENTRE el diumenge següent.

Una vetllada que va resultar ben plena y agradable va organitzar-se'l dia 28. Va consistir en la lectura d'obres notables recent-

ment sortides a llum y degudes a la ploma de socis del CENTRE. Va donarse lectura dels articles següents: *El noy de l'Alou* y *Desesperació*, fragments del llibre darrerament publicat per don Marià Vayreda, soci delegat a Olot, baix el títol *Recorts de la darrera carlinada*; *Darrer viatge* y *El pati blau*, trets de l'última obra de Santiago Rusiñol, *Fulls de la vida*; la poesia *Popular* y el *Discurs* fet en el darrer certamen d'Olot per D. Francesch Matheu, que la censura no ha permès que publicués a Espanya y se n'acaba de fer una edició a la capital de la Catalunya francesa.

Tots els treballs varen esser molt aplaudits.

NOVES

Les ruïnes de Santa Maria de Besalú (provincia de Girona) han sigut sollicitades per una associació protestant que tracta d'instalarhi una escola. Son propietari, que ab tant laudable zel les ha conservades fins ara, ens consta que les cedirà ab més gust a qui vulgui retenirles pera'l culte catòlich, y que'l preu d'aquesta venda és una quantitat molt petita; tant petita que confiem que no ha de faltar algun amant de les bel·leses arqueològiques de Catalunya que's decideixi a adquirir a tant poch cost aquest notable monument, impedint així que passi a mans estrangeres ab menyspreu de la nostra religió.

—La pica d'Estats (Pireneu de Lleyda) ha sigut visitada aquest any, el 23 de Setembre, per l'advocat de Foix M. Edouard Barbe, segons carta que ha escrit al nostre president. És la segona ascensió que té feta a dit pich, y en totes dugues ha pres nota de les temperatures que marcava'l termòmetre de màxima y mínima que la nostra societat va instalar en el cim ja fa dos anys y que per ara, afortunadament, sembla que respecten els elements y la mà dels homes. Més haventse perdut entre'l pedregam que corona aquella altura un iman que s'hi deixarà pera tornar a son lloch les agulles indicadores, se tracta d'organisar una nova excursió a fi d'obtenir d'aquell senzill aparell els datos de temperatures extremes a cada any.

LO CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.